

УДК 657

РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Вікторія Петрівна ЮРЧЕНКО

аспірант Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: itdavi@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано діяльність підприємств важкої промисловості, досліджено сучасний стан управління машинобудівними підприємствами України. Встановлено вплив особливостей діяльності машинобудівних підприємств в Україні на процедури бухгалтерського обліку та аналізу.

Аннотация. В статье проанализирована деятельность предприятий тяжелой промышленности, исследовано современное состояние управления машиностроительными предприятиями Украины. Установлено влияние особенностей деятельности машиностроительных предприятий в Украине на процедуры бухгалтерского учета и анализа.

Ключові слова: інформація, обліково-аналітична інформація, облік, аналіз, управління, машинобудування.

Ключевые слова: информация, учетно-аналитическая информация, учет, анализ, управление, машиностроение.

Постановка проблеми. Підприємства, які займаються виробничою, фінансовою чи комерційною діяльністю характеризуються певними відносинами між суб'єктами господарювання, контролюючими органами та між структурними підрозділами. Для узгодження різних видів діяльності існує специфічна функція – управління. Система управління підприємства формується через сукупність управлінських функцій: прогнозування планування, організацію, регулювання, облік, контроль і аналіз.

Ефективне управління неможливе без налагодженої системи обліку і аналізу. Саме аналіз забезпечує перевірку поставлених завдань чи запланованих параметрів, дає можливість виявити фактичний стан об'єктів управління, викрити недоліки в роботі та вплинути на прийняття управлінського рішення. Тому, якість та оперативність управлінських рішень значною мірою залежить від достовірності інформаційного забезпечення системи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання значення обліково-аналітичної інформації в системі управління неодноразово висвітлювалися у працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: М. Т. Білухи, К. Друрі, Й. С. Завадського, А. Г. Загороднього, С. Ф. Голова, Є. В. Калюги, Г. Г. Кірейцева, М. Х. Мескона, В. П. Пантелеєва, О. Ю. Редько, В. В. Сопка,

А. В. Шегди та інших. Однак, визначаючи теоретичну та практичну цінність вищенаведених досліджень, виявлені деякі питання, які потребують подальшої доробки. Так, в сучасних умовах господарювання підприємства важкої промисловості переживають важкі часи і значення обліково-аналітичної інформації зростає та потребує підвищення якості інформаційного забезпечення.

Метою статті є обґрунтування ролі обліково-аналітичної інформації для управління діяльністю підприємств важкої промисловості.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В сучасних умовах господарювання машинобудування як провідна ланка важкої промисловості відіграє значну роль у створенні матеріально-технічної бази підприємств, істотно впливає на темпи і напрями науково-технічного прогресу в різних галузях народного господарства.

Для якісного керівництва галуззю в цілому та управлінні окремими машинобудівними підприємствами важливою є обліково-аналітична інформація, яка здатна управління окреслити загальне становище галузі, місце машинобудування в загальній частині промисловості і надати важелі впливу в середині галузі.

Під інформацією мається на увазі «... зменшення невизначеності завдяки отриманню пові-

домлень про щось» [1, с. 128] або «інформування, повідомлення про будь-що, про будь-який факт, явище тощо, роз'яснення чого-небудь» [2, с. 9].

Економічна інформація – інформація, яка характеризує цифри, відомості, що базуються на показниках господарської діяльності. Вона може як кількісно (виміряти), так і якісно оцінити у процесі аналізу, планування, управління. Соціально-економічного розвитку. Таку інформацію отримують за допомогою різних носіїв: бухгалтерської, статистичної звітності, вибіркового обстеження [3, с. 702].

За Подолянчук О. А. обліково-аналітична інформація являє собою сукупність даних бухгалтерського обліку, які розкривають господарську діяльність суб'єктів господарювання та використовуються для прийняття рішень в процесі управління [4].

Отже, актуальним на сьогодні є аналіз стану машинобудівної галузі, як найбільшого комплексу, від діяльності якого залежить стан і якісний рівень виробничого апарату країни, а також вплив його на процедури бухгалтерського обліку та аналізу.

Активного освоєння машинобудування в Україні розпочалося з 1940 р. і тривало до 1990 р., коли обсяг продукції виріс в 95 рази. З кінця 70-х рр. ХХ ст. машинобудування стає провідною галуззю промисловості. На його частку доводиться більше 40 % всього промислово-виробничого потенціалу індустріального виробництва України. Частка продукції машинобудування в ці роки в загальному обсязі продукції промисловості складала близько 29 % [5].

Сьогодні сучасне промислове виробництво України має значні орієнтири на зовнішні ринки, велика частка яких належить країнам СНД.

Економічні проблеми в розвинених країнах уповільнюють темпи зростання ВВП країн, що розвиваються. Значне сповільнення зростання ВВП у 2012 р. відбулося в основних азійських країнах – торговельних партнерах України: у Китаї – до 7,8 із 9,3 %, Туреччині – до 2,2 із 8,8 %; в Індії – до 4,0 із 7,7 %. Економічне зростання уповільнилося і в Російській Федерації – 3,4 % у 2012 р. порівняно з 4,3 % у попередньому році.

Депресивність світової економіки зумовила зниження попиту на міжнародних ринках основної експортної продукції України, умови торгівлі додатково погіршилися внаслідок застосування протекціоністських заходів у країнах – торговельних партнерах.

У 2012 р. найбільшу частку у виробництві ва-

лового внутрішнього продукту України займала переробна промисловість 30,9 %, другу позицію (не враховуючи інші галузі) – оптова та роздрібна торгівля 13,7 %, а найменшу частку займала охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 2,6 %.

В Україні до галузі машинобудування належить 365 промислових підприємств та 57 науково-дослідних організацій [6]. На сьогодні багатогалузевий машинобудівний комплекс в українській промисловості знизився на 15 %, що свідчить про незначний розвиток галузі для країни, яка вважає себе індустріально розвинутою.

У 2013 році в структурі промисловості за обсягом реалізованої продукції переробна промисловість становила 66,4 %. Що стосується частки обсягу реалізації продукції машинобудування в загальному обсязі переробної промисловості, то вона склала 14,8 %, що значно вище за попередні роки і займає 3 місце у складі промислової продукції, поступаючись виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (29,4 %) та та металургійному виробництву (26,4 %) Проте до рівня 90-х років, коли частка складала понад 30 % нам ще далеко [7].

Аналіз стану розвитку машинобудування в світі показує, що лідерами в світовому машинобудуванні є США (48 %), Німеччина (48 %) та Японія (64 %). Це забезпечує технічне переозброєння всієї промисловості кожні – 8-10 років. До передовиків стрімкими кроками наближаються Іспанія, Греція, Бразилія та Аргентина.

Частка розвинених країн в машинобудування світу складає близько 90 %. На країни Північної Америки припадає більше 30 % світового машинобудівного виробництва, на країни Західної Європи – 25-30 %, на країни Східної та Південно-Східної Азії – 20 % [8].

Машинобудування є багатогалузевим комплексом, який складається із:

1. Виробництва машин і устаткування (механічне устаткування, машини і устаткування загального призначення, для сільського та лісового господарства, верстати, інші машини та устаткування спеціального призначення, побутові прилади);

2. електричного, електронного і оптичного устаткування (офісне устаткування та ЕОМ, електричні машини та устаткування, апаратура для радіо, телебачення та зв'язку, медична техніка тощо);

3. транспортного устаткування (автомобілі, причепа, мотоцикли, залізничний рухомий

склад, літаючі апарати, будівництва та ремонт суден тощо) [9, с. 222-241].

За період з 2009 по 2013 р. обсяги реалізованої продукції машинобудування збільшились на 27 % і становить 109021,2 млн грн. Зазначений період характеризується поступовим зростанням обсягів реалізації машинобудівної продукції до 2011 р (див. табл. 1).

З табл. 1 видно, що негативна тенденція найгостріше простежується для виробництва машин та устаткування: з 2009 р. обсяги реалізації продукції поступово зменшуються і в 2013 р. склали 32624,5 млн грн, що на 4,7 % менше за 2009 р. Це є досить негативним явищем, і за його постійності може призвести до уповільнення економічного розвитку країни.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої продукції машинобудування

Галузь	Млн. грн..					2013 у % до 2009р.
	2009	2010	2011	2012	2013	
Машинобудування, всього	85833,0	116348,5	154185,9	124245,8	109021,2	127
Виробництво машин та устаткування	34245,7	39778,4	48314,2	33816	32624,5	95,3
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	24504,7	27708,9	34412,5	25641	27253,1	111,2
Виробництво транспортних засобів та устаткування	27082,6	48861,2	71459,2	64788,8	49143,6	181,5

Джерело: складено автором на основі [10]

У 2011–2013 рр. у структурі реалізації продукції машинобудування України частка високотехнологічної підгалузі з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування збільшилась з 21,3 % до 25 %. На противагу цьому виробництво машин та устаткування, а також виробництво транспортних засобів та устаткування зменшилось на 1,4% і на 6,9% відповідно.

За 2011–2013 рр. індекс промислової продукції машинобудування за видами діяльності зменшився загалом на 26,5 %. Структура та динаміка обсягів за товарною номенклатурою відображають відповідні зміни у структурі виробництва: незначне збільшення спостерігається у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування, а поступове зменшення – у виробництві машин та устаткування та виробництва транспортних засобів та устаткування.

Найбільший спад зафіксовано на підприємствах з виробництва офісного устаткування

(на 46,3 %) та залізничного рухомого складу (на 49 %), а найбільший приріст – з виробництва механічного устаткування (на 3,01 %). Далі розглянемо динаміку виробництва окремих видів найважливішої продукції машинобудування за період 2009-2013 рр. (див. табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать, про різкий спад виробництва машинобудівної продукції. Так, у 2013 році суттєво знизилася виробництво екскаваторів (на 66, 4 %), машин та пресів (на 75 %), автомобілів легкових (на 30 %). Проте піднялося виробництво автобусів (на 71 %), тракторів для сільського та лісового господарства майже в 3 рази.

Внаслідок суттєвого скорочення у 2012 р. обсягів експорту з України товарів і послуг (на 7,7 % у реальному вимірі) його внесок у формування ВВП набув від'ємних значень і становив –3,2 в. п. [11].

Таблиця 2

Динаміка виробництва окремих видів найважливішої продукції машинобудування в Україні за період 2009 – 2013 рр.

Види продукції	Роки					2013 у % до 2009
	2009	2010	2011	2012	2013	
Лампи електричні, млн. шт.	165	197	175	171	168	101,8
Крани мостові на нерухомих опорах, шт.	89	86	211	117	133	149,4
Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	1445	5189	6847	5280	4273	2,9р.
Комбайни зернозбиральні, шт.	56	97	399	59	68	121,4
Верстати токарні, розточувальні, свердлувальні, фрезерувальні, шт.	97	76	103	108	117	120,6
Машини та молоти, кувальні або штампувальні; преси гідравлічні та преси для оброблення металу, шт.	44	46	22	51	11	2,5р.
Екскаватори, шт.	143	114	116	78	48	33,6
Автомобілі легкові, тис. шт.	65,7	75,3	97,5	69,7	45,8	69,7
Автобуси, шт.	1502	2723	3745	3594	2571	171,2

Джерело: Розраховано автором з використанням [10]

За даними Державної служби статистики України, за підсумками 2013 р. Україна експортувала товарів на 63,3 млрд. дол. США, що у вартісному вимірі на 8,0 % (або на 5,5 млрд дол. США) менше, ніж за 2012 р. Найбільшу частку в експорті зайняли недорогоцінні метали та вироби з них – 17,5 млрд дол. США, другими за обсягами йдуть продукти рослинного походження – 8,8 млрд дол. США.

У 2013 р. найбільше зріс експорт недорогоцінних металів та виробів з них (27,7 %), що на 0,7 % більше ніж в 2012 р. Продукція рослинного

походження становила 14 % (збільшення на 0,6 %), мінеральні продукти – 11,8 % (збільшення на 0,7 %); засоби наземного транспорту – 5,3 % (зменшення на 3,4 %); машини та обладнання – 11 % (збільшення на 0,8 %) (рис. 1.) [13].

У 2012 р. структура експорту України в Російську Федерацію склала близько 90,3 %, де 39,2 % займає машинобудівна продукція, а 21,3 % – це метали та вироби з них. З цього слідує, що основним ринком збуту продукції машинобудування є Російська Федерація.

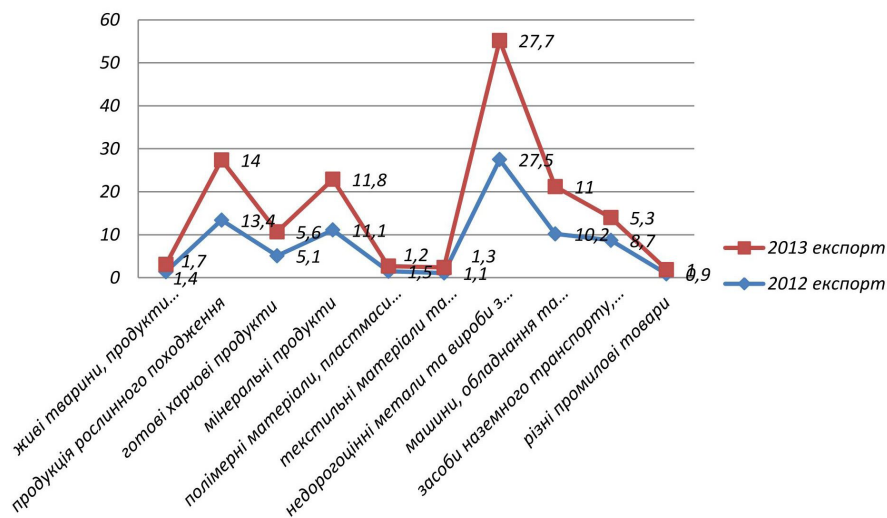

Рис. 1. Товарна структура експорту України за 2012-2013 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [12]

В географічній структурі експортного товарообігу пріоритетним напрямком залишається СНД – 36 %, відразу за якою йдуть країни Європейського союзу – 26 %, Близький Схід займає 18 %, Далекий Схід – 8 %, на решту країн припадає 12 %. Географія імпорту приблизно відповідає експортній: СНД – 37 %, але на ЄС вже приходить 35 %, Близький Схід – 3 %, Далекий Схід – 15 %, інші країни – 10 %.

Імпорт товарів за період 2012-2013 рр. стано-

вив 76,9 млрд. дол. США, продемонструвавши зниження на 9,2 % (або на 7,8 млрд. дол. США) [12].

Оснoву товарної структури українського імпорту склали мінеральні продукти з них – 29,1 % від загального обсягу імпорту (зменшення на 3,4 % проти 2012 р.). Обсяг імпорту засобів наземного транспорту скоротився на 1,8 % і склав 7,7 %, проте машин та обладнання – зріс на 0,7 % і на 2013 р. становив 16,2 % (рис. 2).

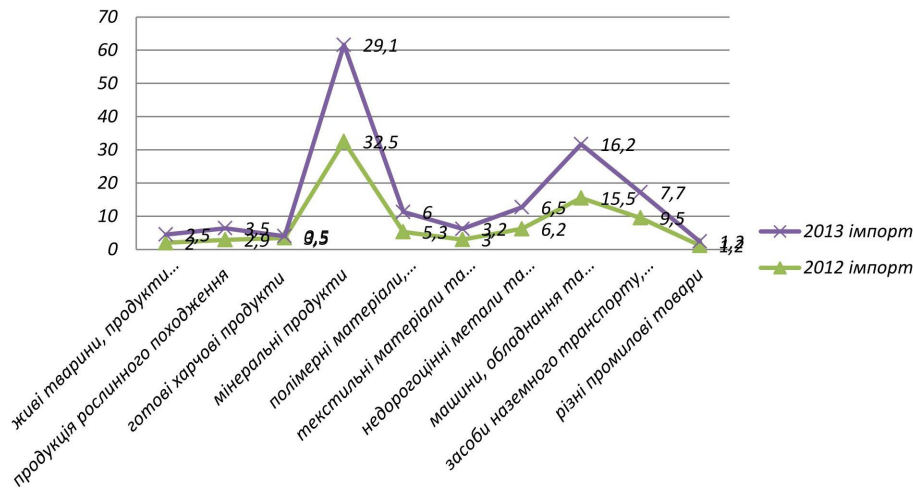

Рис. 2. Товарна структура імпорту України за 2012-2013 рр.

Джерело: складено автором на основі [12]

Таким чином, за підсумками 2013 р. сформувалося негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів у розмірі 13,6 млрд. дол. США, що на 2,2 млрд. дол. США менше аналогічного показника 2012 р.

Варто відмітити, що скорочення негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу України в 2013 році відбулося за рахунок скорочення імпорту товарів. Зокрема, Україна скоротила закупівлі російського газу, що позначилося на показниках.

Основною проблемою машинобудування на сьогодні є пошук нових шляхів та освоєння ринків збуту. Так, вітчизняні машинобудівні підприємства є не конкурентоспроможними порівняно з закордонними, оскільки використовують досить застарілу техніку, де матеріальний знос обладнання коливається на рівні 60-80 %.

Сучасні технологічні переваги за рахунок впровадження інновації та модернізації виробництва; можливість впроваджувати проекти «під ключ», використовуючи технології інжинірингу та аутсорсингу; можливість виконання замов-

лень під кредитні кошти – і є перевагами іноземних підприємств перед вітчизняними машинобудівними підприємствами [13].

Важливим елементом нашого дослідження є аналіз динаміки фінансових результатів до оподаткування, чистого прибутку та рентабельності за видами промислової діяльності (табл. 2).

Проведений аналіз показав, що фінансовий результат промисловості у 2013 скоротився на 38,2 %. За період 2009-2013 рр. позитивний фінансовий результат до оподаткування машинобудування збільшився в 3 рази. Це відбулося внаслідок збільшення позитивного фінансового результату до оподаткування виробництва машин та устаткування у 4,8 рази.

Аналіз динаміки чистого прибутку (збитку) за видами промислової діяльності показує, що у галузі машинобудування за період 2009-2013 рр. чистий прибуток підприємств машинобудування збільшився у 81,7 рази.

Визначне збільшення відбулося за рахунок динамічного збільшення виробництва машин та устаткування у 1,6 рази порівняно з 2009 р.

Таблиця 2

Фінансові результати підприємств машинобудування

Вид промислової діяльності	Рік						2013 р. у % до 2009р.
	2009	2010	2011	2012	2013	2013 р. у % до 2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн..							
Промисловість	-4760,7	31221,1	58662,3	21353,4	13204,5	61,8	-2,8 р
Машинобудування	1974,8	6859,0	14637,6	13322,8	5827,8	43,7	3 р.
Виробництво: машин та устаткування	1403,7	1929,6	2399,0	2132,4	1446,6	67,8	4,8
електричного, електронного та оптичного устаткування	2003,0	775,5	1787,3	2079,8	1345,6	64,7	67,2
транспортних засобів та устаткування	-1431,9	4153,9	10451,3	9110,6	3035,6	33,3	-2,2 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн..							
Промисловість	-14192,5	11594,7	32229,9	2592,4	-4535,2	-174,9	-31,9
Машинобудування	37,3	4204,9	10777,9	9268,8	3046,8	32,8	81,7 р.
Виробництво: машин та устаткування	516,1	1000,8	1813	1429,3	822,1	57,5	1,6 р.
електричного, електронного та оптичного устаткування	1399,6	375,4	1394,8	1445,9	935,4	64,7	66,8
транспортних засобів та устаткування	-1878,4	2828,7	7570,1	6393,6	743,4	11,6	-39,6
Рентабельність операційної діяльності, %							
Промисловість	1,8	3,5	4,7	3,4	3,0	88,2	166,7
Машинобудування	4,7	7,0	9,3	9,9	6,6	66,7	140,4
Виробництво: машин та устаткування	5,0	5,5	5,6	6,2	5,6	90,3	112
електричного, електронного та оптичного устаткування	8,9	10,0	17,9	15,1	13	86,0	146,1
транспортних засобів та устаткування	1,1	9,1	12,1	12,6	7,2	57,1	6,5 р.

Джерело: розраховано автором на основі [10]

Так, рівень рентабельності з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування мав найвищий показник в 2011 р. і становив 17,9 %, проте до 2013 р. знизився до 13 %. Рентабельність у виробництві транспортних засобів та устаткування найбільшого піку зростання досягла у 2012 р. і становила 12,6 %, натомість у виробництві машин та устаткуванні на протязі 2009-2013 рр. істотних змін не помічено – рентабельність «держиться на плаву» близько 5,5 %.

Висновки. Отже, проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки: по-перше, частка реалізованої продукції машинобудування в загальному обсязі переробної промисловості у 2013 р. склала 14,8 %, що значно вища за попередні роки і займає 3 місце у складі промислової продукції; по-друге, обсяг реалізації машинобудівної продукції проти 2009 р. зріс на 27 % і становить 109021,2 млн грн (зростання обсягу виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування на 11,2 %; виробництво транспортних засобів та устаткування на 81,5 %); по-третє, за 2013 р. спостерігається зростанням експорту машинобудівної продукції проти 2012 р. на 0,8 % (11 млрд дол. США), що є досить позитивним

явищем; проте зростання імпорту машинобудівної продукції на 0,7 % (16,2 млрд дол. США), що призвело до формування негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів у розмірі 13,6 млрд дол. США; по-четверте, за період 2009-2013 рр. спостерігається позитивний фінансовий результат до оподаткування машинобудівних підприємств, який збільшився в 3 рази. Це відбулося внаслідок збільшення позитивного фінансового результату до оподаткування виробництва машин та устаткування у 4,8 рази; по-п'яте, третина підприємств галузі машинобудування є збитковими, імпорт перевищує експорт і відбувається уповільнення темпів зростання обсягів реалізованої промислової продукції.

Отже, отримана з нашого дослідження інформація надасть можливість управлінню будь-якого машинобудівного підприємства окреслити реальний стан галузі, прослідкувати як змінився прибуток до оподаткування, рентабельність підприємств важкої промисловості України, а також порівняти зі своїми даними, і на основі цього виявити важелі управління всередині підприємства і визначити місце підприємства в машинобудівній галузі.

Список використаних джерел

1. Твердохліб М. Г. Інформаційне забезпечення менеджменту : [навч. посібник] / М. Г. Твердохліб. — Вид. 2-ге, допов. та перероб. — К. : КНЕУ, 2002. — 224 с.
2. Дутка Г. Я. Педагогіка, математика, економіка : словник базових термінів / Г. Я. Дутка. — К. : УБС НБУ, 2009. — 360 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.
4. Подолянчук О. А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль в системі внутрішнього контролю сільськогосподарських підприємств / О. А. Подолянчук // Економіка АПК. — 2010. — № 3. — С. 54–57.
5. Машиностроительный комплекс Украины [Електронний ресурс] // Украинский промышленный портал. — Режим доступу : <http://upr-search.com.ua/49-mashinostroitelnyj-kompleks-ukrainy.html>. — Назва з екрану.
6. Загальнодержавна цільова програма розвитку промисловості України / Міністерство промислової політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://industry.gov.ua>. — Назва з екрану.
7. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи. / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. — Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф, 2007. — 308 с.
8. Маслюк О. В. Конкурентоспроможність підприємств машинобудування в умовах глобалізації ринкових світових відносин / О. В. Маслюк // Інноваційна економіка. — № 4. — 2012. — С. 113 – 117.
9. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи : [монографія] / Н. В. Тарасова, Л. П. Клименко, В. М. Ємельянов та ін. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — 320 с.
10. Статистичний щорічник України за 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/StatInfo/Prom/promobsiag2.htm>. — Назва з екрану
11. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf>. — Назва з екрану.
12. Україна у цифрах 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk/>

druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm. – Назва з екрану.

13. Чукурна О. П. Стратегічні напрямки розвитку машинобудування в контексті економіч-

них реформ в Україні / О. П. Чукурна // Економіка: реалії часу. — № 3 (8). — 2013. — С. 36–42.